

Міністерство культури та інформаційної політики України
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Кафедра мистецтвознавчої експертизи
Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки
Асоціація мистецтвознавців, експертів, оцінювачів та реставраторів
Асоціація реставраторів України

НАУКОВА АТРИБУЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА, ЕКСПЕРТИЗА ТА ОЦІНКА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Матеріали науково-практичної конференції

28–29 жовтня 2021 року

Київ 2021

Наукова атрибуція творів мистецтва, експертиза та оцінка культурних цінностей : матеріали наук.-практ. конф., 28–29 жовтня 2021 р. / НАКККіМ, кафедра мистецтвознавчої експертизи ; Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки ; Асоціація мистецтвознавців, експертів, оцінювачів та реставраторів ; Асоціація реставраторів України. Київ : НАКККіМ, 2021. 84 с.

У виданні висвітлено актуальні питання реалізації національної політики в царині збереження культурної спадщини. Фахівці, експерти, науковці розглядають проблеми атрибуції та оцінки культурної спадщини, реставрації музейних пам'яток, а також підготовки відповідних кадрів.

Рекомендовано мистецтвознавцям, експертам, оцінювачам, реставраторам, музеєзнавцям, історикам та широкому колу зацікавленої читацької аудиторії.

За загальною редакцією **Чернеця В. Г.**, доктора філософських наук, професора,
ректора Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (*голова*)

Редакційна колегія

Федорук О. К., академік Національної академії мистецтв України, доктор мистецтвознавства професор; **Міщенко І. І.**, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи, заслужений працівник культури України, член Національної спілки художників України; **Максимов С. Й.**, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник; **Михальчук В. В.**, кандидат мистецтвознавства, доцент; **Несен І. І.**, кандидат історичних наук, доцент; **Роготченко О. О.**, доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник; **Солярська-Комарчук І. О.**, кандидат філософських наук, доцент; **Шульгіна В. Д.**, доктор мистецтвознавства, професор; **Ліфінцева Г. О.**, методист вищої категорії

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол № 5 від 30 листопада 2021 року)*

**Позиція авторів може не збігатися з позицією редакційної колегії збірника.
Автори несуть повну відповідальність за викладений матеріал.**

З М І С Т

Науковий дискурс-практикум

<i>Антонець І.</i>	Монументально-декоративне панно Оксани Мась у колекції Музею образотворчих мистецтв ім. О. Білого міста Чорноморськ Одеської області.....	3
<i>Афоніна О.</i>	Експертиза нотних автографів Віктора Степура.....	5
<i>Варчук М.</i>	Атрибуція мініатюрного «Портрета Станіслава-Августа Понятовського» в Музеї Ханенків	6
<i>Зайцева В.</i>	Технологічні особливості іконостасу Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври	8
<i>Зосім О.</i>	Атрибуція рукописних пісенників XVII–XVIII століть східнослов'янської традиції	10
<i>Капітанова Л.</i>	Атрибуція ілюстрованої листівки кінця XIX – початку XX століття	11
<i>Капишук О.</i>	Атрибуція деяких творів живопису Миколи Глуценка з колекції Дніпропетровського художнього музею.....	13
<i>Карпенко О.</i>	Джерела інспірації українського авангарду.....	14
<i>Козак Н.</i>	Застосування синтезу мистецтв при реновації і реконструкції архітектурних об'єктів.....	16
<i>Личкова В.</i>	Виміри естетичної атрибуції українського авангарду	17
<i>Любимцева О.</i>	Використання штучного інтелекту в реконструкції творів мистецтва	18
<i>Маліков В.</i>	Чотири лінії мистецтва дніпровського художника В'ячеслава Апета	21
<i>Мацело А.</i>	Група дерев'яних скульптур XVIII століття з колекції Музею Ханенків: авторство творів та ідентифікація персонажів	22
<i>Міщенко І.</i>	Атрибуція графічних творів Євзебія Ліпецького	24
<i>Молинь Н.</i>	Ювілейна виставка Анатолія Калитка.....	26
<i>Молинь І.</i>	Слово про вчителя і колегу Мирослава Радиша.....	28
<i>Наумова Л.</i>	Фільм Миколи Шпиковського «Хліб» (ВУФКУ, 1929).....	30
<i>Несен І.</i>	Ескізи театральних костюмів у творчому доробку Миколи Духновського	32
<i>Несмачний С.</i>	Окремі аспекти атрибуції мистецького доробку художника Михайла Сапожникова в контексті визначення початкової межі символістського періоду творчості майстра	34
<i>Солярська-Комарчук І.</i>	Аналіз художньої манери Миколи Трегуба.....	36
<i>Старостенко С.</i>	Творчість Валерії Трубіної в контексті сучасного українського мистецтва	38
<i>Федоренко В.</i>	Дослідження Я. Запаса та Я. Ісаєвича «Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні» як джерело атрибуції київських стародруків XVII–XVIII ст.	39
<i>Шульгіна В., Димань Т.</i>	Особливості експертизи нотних рукописів.....	42

Література

1. Ковальчук Л. Ескіз як квінтесенція художнього вирішення театрального костюма. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії '2012*. Вип. 4 (14–15). 2012. С.203–206 URL: http://www.mari.kiev.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Mystetcki_obrii_14-15_4.pdf (дата звернення: 03.09.2021).
2. Лагутенко О. Найризикованіші експерименти у пошуку нової образності. Український театральний костюм ХХ–ХХІ століть. Ескізи / вступ. стаття О. Лагутенко; упоряд.: О. Ковальчук, Л. Волошина, Т. Руденко, Б. Поліщук. Львів; Київ; Харків : Галерея сценографії; Музей театрального музичного та кіномистецтва України; Видавець Олександр Савчук, 2021. С. 10–19.
3. Духновський Микола Іванович. URL: https://www.rusdram.com.ua/ukr/museum_page/94?photos_pages=2#photos (дата звернення 03.09.2021).
4. ЦДАМЛМУ. Ф. 231. Оп. 1. Передмова.
5. ЦДАМЛМУ. Ф. 231. Оп. 2. Спр. 30.
6. ЦДАМЛМУ. Ф. 231. Оп. 2. Спр. 67.
7. ЦДАМЛМУ. Ф. 231. Оп. 2. Спр. 175. 1 арк.

Несмачний Сергій,

*заступник директора з наукової роботи КЗК «Дніпропетровський художній музей» ДОР»,
аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ АТРИБУЦІЇ МИСТЕЦЬКОГО ДОРОБКУ
ХУДОЖНИКА МИХАЙЛА САПОЖНИКОВА В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ
ПОЧАТКОВОЇ МЕЖІ СИМВОЛІСТСЬКОГО ПЕРІОДУ ТВОРЧОСТІ МАЙСТРА**

Перша чверть ХХ століття – драматична фаза розвитку вітчизняної культури. В Україні це час високого злету інтелектуальної думки, виникнення численних естетичних та філософських концепцій, активного розвитку новітніх мистецьких течій і художніх практик, появи когорти яскравих творчих індивідуальностей [1, 86]. Важливою філософською та мистецькою складовою тогочасного культурного життя був символізм. Саме з ідеями та естетикою символізму пов'язана вагома частина творчого доробку художника Михайла Сапожникова (1871–1937), який жив і працював у м. Катеринославі (від 1926 р. – м. Дніпропетровськ, а від 2016 р. – м. Дніпро) у першій третині ХХ століття.

Символістський живопис М. І. Сапожникова ми вважаємо винятковим для історії українського мистецтва першої чверті ХХ ст. Водночас, на жаль, прізвище майстра та його творчість майже не відомі за межами нечисленного кола фахівців. Більше 250 творів живопису, оригінальної та друкованої графіки Михайла Сапожникова зберігається в колекції Дніпропетровського художнього музею. Переважна більшість творів потрапила до музейної збірки у 1968 році, проте для презентації та дослідження більшість робіт стала доступною лише за часів незалежності України.

Особливу зацікавленість у фахівців викликають 26 символічних картин і відповідний допоміжний матеріал (постановки, етюди, ескізи). Роботи двох серій, кожна з яких об'єднує по 12 картин (Серія №1 «Примари», 1906–1916; Серія №2, 1917–1924), значно відрізняються художньою мовою, що цілком природно, оскільки мистецтво символізму нелогічно локалізувати певними межами конкретного мистецького стилю.

Оглядаючи символістський мистецький доробок живописця, створенню якого майстер присвятив близько двадцяти років свого життя, М. І. Сапожников постає художником, який перебував у постійному мистецькому пошуку. За вдалим визначенням бельгійського історика мистецтв Філіпа Роберт-Жонса, «символізм, межі якого важко провести, знаходиться між полюсами алегорії та експресіонізму» [6, 380], так і символістські експерименти Михайла Сапожникова характеризуються досить широкою амплітудою мистецьких пошуків. Переосмислюючи зримі натурні форми, він пропонує в окремих випадках зовсім не схожі естетичні та художні рішення. В одних роботах (як у картині «Творчий початок спить») він прагне наділити первинним символічним значенням самі елементи побудови живописного образу – контурну лінію, локальний колір, а в інших творах (як у картині «Сліпі») символіка виникає на зіткненні чітко артикульованого сюжетного, міметичного початку з художньою формалізацією (чи то навіть абстрагуванням) пізнаваної натури, коли сама форма зображеного об'єкта може породжувати суто зорові асоціації.

Підґрунтям для цієї дослідницької розвідки став виставковий проект «Від Задуму до Втілення. Світ Символів Михайла Сапожникова» (експонувався у Дніпропетровському художньому музеї з 21 березня по 12 травня 2018 р.). Особливістю представленого проекту стало те, що вибрані символістські твори автора було об'єднано в тематичні блоки з ескізами робіт, натурними замальовками, етюдями – тим важливим допоміжним матеріалом, що зазвичай позбавлений

експозиційної уваги. Абстрагуючись від запрограмованого автором порядку, кожне символістське полотно на виставці розглядали як самостійну роботу, до створення якої веде певний шлях мистецьких пошуків та узагальнень.

Одним із перших експериментів символотворення Михайла Сапожникова стала картина «В затоці» (полотно, клейові фарби; 104×177 см). Частина експозиції, присвячена цій роботі, виразно репрезентує, як саме відбувався мистецький процес перетворення і трансформації пейзажного мотиву в символістську композицію. Експозиційний блок становили натурний етюд, ескіз та сама символістська робота.

Пейзажний етюд «Крим. Алушта» (1904; полотно, олія; 25,3×36 см) є характерною натурною замальовкою, де відображено окраїни Алушти. Нічого зовні не порушує спокою теплого кримського вечора, оточена кипарисами дорога спрямовує погляд від дачних осель (де, цілком імовірно, тим літом відпочивав автор), зображених на першому плані, у бік вогників курортного міста.

Ескіз картини «В затоці» (папір, клейові фарби; 18×19 см) демонструє ті перетворення, які зазнають ще досі пізнавані мотиви об'єктивного реалістичного зображення, трансформуючись в елементи суб'єктивного враження митця. Так, у довколишніх деревах художник бачить подібну антропоморфних фігур, а нічна Алушта перетворюється на велетенського плазуна, тулуб якого таємничо майорить. Здається, що саме первісні складові елементи пейзажного мотиву породжують в уяві живописця суто візуальні асоціації. Зображення, якщо порівнювати з етюдною замальовкою, «кадрується» і наближається до глядача, дещо корегується кут огляду; фіксуючи увагу на головному, художник прибирає «необов'язкові» деталі. Головними інструментами художньої мови стають виразна лінія та чіткий контур, внаслідок чого переосмислені візуальні форми отримують нові якості. В представленому ескізі, окрім чернетки майбутньої композиції, ще можна побачити, як натурні мотиви та природні форми стають для художника основою для «абетки» візуальних метафор, відповідно до якої буде побудовано «текст» символістської роботи.

Принципи формотворення, означені в ескізі, отримують логічне розв'язання в символістському творі. Зберігаючи знайдені в натурному етюді основні колористичні співвідношення, художник прагне до ще більшої стилізації та узагальнення художньої форми. Алушта остаточно перетворюється на фантазмагоричного алігатора, крізь шкіру та щелепи якого просвічують вогні нічного міста, а гірський масив заднього плану стає хвостом цього велетенського хижака. Дерев ж трансформуються на антропоморфні фігури-силуети, неначе задрапіровані в чернецькі сутани. Земля, небо, води затоки перетворюються на декорацію, на тлі якої відбувається експозиція головних дійових осіб. Умовно-сценічне потрактування перспективи, із чітко артикульованою зміною планів, викликає більше асоціацій з монументально-декоративною формою театральної завіси-панно, ніж зі станковим твором. Добуті з натурних плерерних вражень лінійні ритми панують у символістському творі.

На прикладі експозиційного блоку, присвяченого картині «В затоці», можна не лише розкрити притаманні для художника мистецькі засади, а й спробувати означити стартову межу символістської творчості Михайла Сапожникова по експонованих допоміжних матеріалах. У картини «В затоці», як і в усіх інших символістських творах М. І. Сапожникова, відсутнє авторське датування, що ускладнює завдання дослідника щодо атрибуції та каталогізації мистецького спадку художника. На думку знавців творчості майстра, саме робота «В затоці» (яка за визначенням автором номером завершує його першу серію) є його першим символічним твором [2, 29]. Достеменно відомо, що цей твір, поряд з іншими роботами першої символістської серії, був у складі персональної виставки художника, яка відкрилася на початку 1917 року в залах Санкт-Петербурзької академії мистецтв під назвою «1-я виставка символических картинъ (Отраженіе революціи въ вѣчности – въ символизмѣ) художника М. И. Сапожникова» [2, 36]. Завдяки представленому в експозиційному блоці й датованому в музейному каталозі пейзажному етюду «Крим. Алушта» маємо змогу означити 1904 рік як умовний нульовий рубіж початку символотворення Михайла Сапожникова.

Література

- 1.Криволапов М. О. Українське мистецтво ХХ століття в художній критиці. Практика. Теорія. Історія. Київ, 2006. 796 с.
- 2.Куличихин В. В. Мир символов Михаила Сапожникова. Днепр : Литограф, 2018. 176 с.
- 3.Куличихин В. В. Світ символів Михайла Сапожникова. *Образотворче мистецтво*. Київ, 2003. №3 С. 62
- 4.Сапожников М. И. О символическом творчестве в искусстве. *Аргонавты. Журнал искусств*. Екатеринбург, 1918. №1. С. 23–24.
- 5.Світлична О. М. Символічна творчість Михайла Сапожникова. *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2008. № 12. С. 129–137.
- 6.Roberts-Jones Ph. L'alphabet des circonstances. Essais sur l'art des XIXe et XXe siècles. Bruxelles, 1981. 459 с.

Наукове видання

**НАУКОВА АТРИБУЦІЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА,
ЕКСПЕРТИЗА ТА ОЦІНКА КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ**

Матеріали науково-практичної конференції
(Київ, 28–29 жовтня 2021 р.)

Редагування: О. І. Бугайова,
Л. М. Міненко

Верстання Л. М. Міненко

Підп. до друку 06.12.2021. Формат 60х84 ¹/₁₆.
Друк ризо. Умов. друк. арк. 4,9. Обл.-видав. арк. 8,9.
Наклад 100 прим. Зам.

Видавець і виготовлювач
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9.
Свідectво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.